

Львівський національний університет імені Івана Франка

МАТІЙЧИК АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 32.019.5 (477)

**САМООРГАНІЗАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ
ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Марчук Василь Васильович,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
завідувач кафедри політичних інститутів та процесів

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Щедрова Галина Петрівна,
Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля, завідувач кафедри політології, соціології та гуманітарних наук

кандидат політичних наук, доцент
Шиманова Ольга Володимирівна,
Львівський державний університет фізичної культури, доцент кафедри гуманітарних дисциплін

Захист відбудеться «17» лютого 2017 р. о «12» год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.17 Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 301, тел. 239-44-62.

Із дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий « 16 » січня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Бунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У процесі становлення демократичної політичної системи українське суспільство намагається вирішити власні проблеми за підтримки громадськості, потенціал якої сприяє подоланню негативних суспільних деформацій. Назрілою та необхідною складовою демократичної модернізації, що є прямим шляхом до досягнення суспільної стабільності в майбутньому, залишається забезпечення адекватного рівня функціональної взаємодії між державою та громадянським суспільством, в основу якої, перш за все, мають бути покладені принципи самоорганізації.

На Заході написано багато праць, які характеризують громадянське суспільство і різні підходи його розуміння, але дослідження цього питання в контексті самоорганізаційних процесів, що відбивають суть демократії і співпадають з поняттям демократизації суспільства є недостатньо обґрунтованим. З точки зору української дійсності – це один з головних чинників стану, розвитку і існування громадянського суспільства та його самоорганізації. Події останніх років (Євромайдан, що трансформувався в Революцію Гідності у 2013-2014 рр., анексія АР Крим Російською Федерацією у березні 2014 р., проведення антитерористичної операції на сході України проти сепаратистських угруповань, що триває з 2014 р., підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і розпочаті в зв'язку із цим реформи, у тому числі і децентралізаційна) стали свого роду точками біфуркації у виборі напрямку суспільного розвитку української держави, які загострили необхідність подолання ряду бар'єрів, зокрема, дефіциту соціального капіталу, пов'язаного зі здатністю людей до самостійного об'єднання з метою участі у житті суспільства. Наразі спостерігаємо низьку інтенсивність та ефективність політичних змін через наявність значної кількості неподоланих інституційних деформацій, розбалансування державного апарату та неузгодженість взаємодії органів центральної влади та місцевого самоврядування, низький рівень довіри до політичних інститутів, нездатність держави забезпечити безпеку громадян. У таких умовах саме громадянське суспільство, яке є другим по значущості елементом політичної системи після держави, виступає у якості джерела тиску на державні структури та контролю за її діяльністю, посилює свій вплив, виконуючи роль медіатора для укріплення соціального капіталу. Таким чином, самоорганізаційний потенціал громадянського суспільства стає потужним чинником процесу демократичної модернізації та подолання деформацій посткомуністичного розвитку сучасної України, що зумовлює актуальність даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі політичних інститутів та процесів у рамках держбюджетної теми Навчально-методичного і наукового центру політичних та євроінтеграційних досліджень «Євроінтеграційний вибір України: історія, політика, перспективи» за номером державної реєстрації 0109U001413.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є науково-теоретичне обґрунтування ролі самоорганізації громадянського суспільства у процесі демократичної модернізації політичної системи України.

З огляду на поставлену мету визначено такі дослідницькі завдання:

- здійснити ретроспективний аналіз наукових уявлень щодо ролі громадянського суспільства і шляхів його самоорганізації у функціонуванні політичної системи;

- систематизувати та критично переосмислити сучасні підходи з позицій їх адаптування до вивчення процесів демократизації та політичної модернізації у країнах перехідної демократії;

- сформувати найбільш оптимальний комплекс системи методологічних дискурсів аналізу процесу самоорганізації громадянського суспільства в умовах демократичної модернізації політичної системи України;

- здійснити політологічний аналіз європейського досвіду ефективної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства;

- дослідити інституціонально-правові умови формування громадянського суспільства;

- визначити політико-культурні чинники розбудови структур громадянського суспільства;

- дослідити специфіку реалізації громадянських ініціатив в Україні;

- визначити тенденції розвитку волонтерської діяльності як детермінанти функціонування громадянського суспільства;

- розкрити особливості сучасних інтернет-технологій як ефективного засобу самоорганізації громадянського суспільства.

Об'єктом дослідження є процес демократичної модернізації політичної системи сучасної України.

Предметом дослідження виступає самоорганізація громадянського суспільства як чинник демократичної модернізації політичної системи України.

Методи дослідження. Складність та багатоаспектність дисертаційної роботи зумовлює використання поліпарадигмального підходу, у якому поєднуються засади інституціонального, біхевіористського, соціологічного, компаративного тощо підходів при домінуванні принципів синергетики. З позицій синергетики було визначено, що політична система України є нерівновагою, нелінійною та відкритою (дисипативною), а процес її розвитку залежить від поведінки в точці біфуркації. Сучасний етап модернізаційних перетворень характеризується рядом кризових процесів, явищ революційного порядку, кожен з яких може виступати такою точкою. Саме тому спрямованість майбутнього розвитку визначається поведінкою основних акторів політичного процесу, серед яких важливу роль відіграє громадянське суспільство, рівень самоорганізації якого визначає контролюючу спроможність відносно політичних рішень та дій політичної еліти, яка сьогодні залишається провідним агентом модернізаційних перетворень та визначає їхній вектор.

Враховуючи можливість залучення досвіду побудови ефективної системи взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства в країнах Європи, було залучено метод компаративного дослідження. У дослідженні використано синхронне порівняння схожих процесів та інститутів країн Європи (відповідно до типології Б. Пітерса). Інституціональний підхід дозволив виявити організаційно-структурні елементи громадянського суспільства, нормативні правила, правові межі діяльності громадських об'єднань, волонтерського руху тощо. Застосування

культурологічного та нормативно-ціннісного методів сприяло дослідженню неінституціональних засад функціонування громадянського суспільства, дозволило констатувати зумовленість його розвитку типом політичної культури, мірою проникнення ключових цінностей – загального блага, справедливості, свободи тощо.

Із застосуванням соціологічного та біхевіористського методів було доведено соціальну спричиненість політичних явищ, вплив економічної структури, соціальних відносин, політичної поведінки, культури, ідеології на якісні характеристики політичної системи. Специфіку використання Інтернету організаціями громадянського суспільства було з'ясовано за допомогою соціально-інформаціологічного та соціокомунікативного підходів та методу дискурс-аналізу на основі різних видів дискурсів. У цілому, аналіз політичної інтернет-участі здійснено на основі запропонованих А. Чадвіком і К. Меєм моделей: управлінської, консультативної та партисипаторної.

У дисертації також застосовувались загальнонаукові – діалектичний, аналізу та синтезу, індукції та дедукції – методи. Емпіричне підкріплення отриманих теоретичних результатів стало можливим шляхом застосування аналізу документів, експертних оцінок державних та незалежних наукових установ України та світу (Freedom House, Transparency International, Charities Aid Foundation), вторинного соціологічного аналізу провідних соціологічних агенцій та недержавних аналітичних центрів (Інтернет Асоціація України, Інститут громадянського суспільства, Український незалежний центр політичних досліджень та інші).

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в комплексному аналізі самоорганізації громадянського суспільства у якості чинника демократичної модернізації політичної системи України на основі узагальнення науково-теоретичного доробку західних і вітчизняних учених та врахування ефективного європейського досвіду, оцінки внутрішніх інституціонально-правових і культурно-політичних передумов та модерних механізмів самоорганізації громадянського суспільства. В межах реалізації даного підходу одержано результати, які відзначаються науковою новизною та виносяться на захист.

Уперше:

- категоризовано поняття «самоорганізація громадянського суспільства» як динамічна властивість громадянського суспільства, що проявляється у вигляді взаємодії громадян та їхніх об'єднань у процесі реалізації спільних (громадянських) ініціатив. Показниками наявності потужного самоорганізаційного потенціалу громадянського суспільства в Україні визначено громадянську ініціативу, ендогенно детермінований розвиток волонтерського руху, ефективно застосовувані інтернет-технології. Це якісно відрізняється від розуміння самоорганізації у контексті пояснення відносин як механічного поєднання інтересів, цілей, завдань на відміну від особливої форми самоорганізації громадянських засад на підставах кооперування (обміну) форм, способів, станів життєдіяльності;

- на основі узагальнення теоретичних розробок зарубіжних та вітчизняних учених сформульовано визначення «громадянської ініціативи» як вияву здатності громадян за допомогою колективного характеру дій та на принципах самоорганізації самостійно вирішувати актуальні питання функціонування суспільних відносин. Констатовано, що формування та реалізація громадянської ініціативи залежить від

наступних чинників: зовнішнє середовище, інституціональний клімат, наявність соціального капіталу, ступінь зрілості та самосвідомості громадян, стан сформованості політичної системи суспільства;

- визначено, що процес інституціоналізації волонтерського руху детермінується впливом екзогенних та ендогенних чинників і характеризується такими тенденціями: регіональна нерівномірність; кількісне та якісне зростання волонтерських організацій; найбільший баланс довіри (суспільне визнання) та визнання рівноцінним партнером держави (державне визнання); протягом 2015 р. констатовано від'ємну динаміку індивідуальної волонтерської роботи на фоні збільшення кількості благодійних пожертв, що є свідченням емоційного вигорання волонтерів;

- виявлено, що тип політичної інтернет-участі визначається позицією провідних політичних акторів країни. Реалізована в Україні модель характеризуємо як змішану – управлінську з елементами консультативної, про що свідчать такі риси: використання Інтернету органами влади з метою здійснення державних функцій на противагу побудові системи взаємодії та комунікації; унілінійність інформаційного потоку, який формується державою; домінування ролі громадянина як пасивного споживача, що проявляється у можливості обговорення лише визначених урядом питань.

Уточнено:

- що, з одного боку, розширення власної участі у побудові дієздатного громадянського суспільства зі свідомим та ініціативним громадянином у центрі актуалізувало виникнення та розвиток громадянських ініціатив, пов'язаних із вирішенням проблем реформування політичної системи України, просвітницьких, екологічних ініціатив. З іншого – продемонструвало факт певної відстороненості населення від прийняття рішень, неготовність брати на себе зобов'язання та відповідальність, небажання владних органів співпрацювати та залучати громадськість до вироблення політики розвитку територій, що спричинено занадто перебільшеною артикуляцією ролі та місця інститутів політичної системи в загальному процесі трансформацій і приводить, в свою чергу, до суттєвого відставання загальнонаціональних самоорганізаційних формоутворень;

- сучасні тенденції розвитку європейського громадянського суспільства. По-перше, констатується збереження майже у всіх державах-членах ЄС з Центральної і Південно-Східної Європи процесу зміцнення демократичності інституційного клімату щодо розвитку громадянського суспільства, підвищення рівня його самоорганізаційного потенціалу, формування правового середовища для ефективної участі громадянського суспільства, пошук та вироблення нових форм взаємодії державних структур та ОГС. Водночас посилення тенденцій щодо скорочення громадянського простору, зокрема, звуження можливостей для активної громадської участі, зумовлене необхідністю подолання викликів, у тому числі тероризму, екстремізму, маргіналізації нових груп, ісламофобії. По-друге, від'ємна динаміка розвитку громадянського суспільства в країнах Східної Європи продовжує зберігати нестійкість та нестабільність, що спричинено складністю стартових умов, наявністю радянського минулого і пов'язаного з цим відношення громадян до своєї ролі у суспільстві.

Набуло подальшого розвитку:

- дослідження громадянського суспільства в рамках вивчення основної динамічної складової процесу самоорганізації, що відбиває найбільш суттєві тенденції його розвитку. Натомість констатовано, що більшість сучасних вітчизняних розробок акцентує увагу на аналізі процесу інституціоналізації як чинника зовнішньої організації суспільства, а не його самоорганізації;

- теза, що відповідність характеру інституціоналізації рівню участі громадян в політиці і ступеню соціальної мобілізації визначає характер і спрямованість політичного розвитку. Відставання процесу інституціоналізації в його якісному означенню від темпів зростання мобілізації і участі є основною причиною політичних криз і нестабільності в перехідних суспільствах, яким визнано сучасну Україну;

- дослідження політико-культурних чинників розбудови громадянського суспільства, на основі аналізу яких доведено, що в Україні почався поступовий перехід від підданської до активістської політичної культури, посилений зсувом у бік постматеріальних цінностей, а політико-культурні чинники тісно пов'язані зі ступенем самоорганізації громадянського суспільства: з одного боку, специфіка політичної культури впливає на стан самоорганізації, а вона, у свою чергу, виступає каталізатором якісних змін у самій політичній культурі та демократизації суспільства в цілому;

- на основі аналізу створеної за роки незалежності та удосконаленої згідно з євроінтеграційними вимогами нормативної бази функціонування громадянського суспільства констатовано наявність інституціональних умов для його ефективного розвитку. У той же час, наголошується, що бар'єрами ефективної діяльності організацій громадянського суспільства залишаються механічна імплементація норм і процедурних вимог, наявність змістовних протиріч та неузгодженостей з іншими нормативними документами та недостатній рівень довіри до нормативно-правових основ, які закладено у попередній період.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що положення і висновки дисертації можуть використовуватись дослідниками, які вивчають чинники розвитку громадянського суспільства та його потенціал як ресурс демократичної модернізації в Україні; особливості новітніх форм самоорганізації громадянського суспільства тощо. Висновки та результати роботи можуть бути використані при розробці навчальних програм за напрямами підготовки «Політологія», «Державне управління», у викладанні навчальних дисциплін «Політичні інститути та політичні процеси в Україні», «Політична культура», «Державне управління та місцеве самоврядування», «Політичний менеджмент», «Технологія політичного процесу», «Державна політика» тощо; при написанні підручників та навчально-методичних посібників.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Зміст та основні результати дисертаційного дослідження висвітлювались у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Європейська інтеграція: механізми асоціації України» (м. Івано-Франківськ, 26 травня 2016 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми політичної науки» (м. Івано-Франківськ,

30 листопада 2016 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку» (м. Северодонецьк, 11 грудня 2015 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку» (м. Северодонецьк, 15 грудня 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології, історії та політології» (м. Херсон, 18-19 листопада 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Політологія, філософія, соціологія, психологія: контури міждисциплінарного перетину» (м. Одеса, 11-12 листопада 2016 р.).

Результати дослідження обговорено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» і засіданні кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. Основні положення роботи, висновки та пропозиції висвітлені автором у 11 публікаціях, зокрема 6 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України з політичних наук, з них 1 – в іноземному виданні та 5 опублікованих тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура й обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, десяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 221 сторінку, із них основного тексту – 175 сторінок, 32 сторінки – список використаних джерел, що налічує 295 позицій, додаток – 3 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається необхідність наукових розвідок у даному напрямку, формулюються мета й завдання роботи, об'єкт і предмет дослідження, наукова новизна та практичне значення отриманих результатів, наводяться дані про апробацію, публікації та структуру роботи.

У розділі 1 «**Теоретичні засади дослідження інституту громадянського суспільства в контексті процесу демократизації**» проаналізовано еволюцію ролі громадянського суспільства в процесі демократичної модернізації політичної системи, а також джерельну базу дослідження.

У підрозділі 1.1. «*Еволюція наукових уявлень щодо ролі громадянського суспільства у функціонуванні політичної системи*» досліджено теоретичні розробки щодо природи громадянського суспільства (Г. Ф. Гегель, Т. Гоббс, А. Фергюсон) та чинників його відродження (Е. Арато, Дж. Коен). Проаналізовано погляди західних вчених щодо ролі громадянського суспільства у забезпеченні громадянського діалогу (Н. Нахтігаль), демократичних цінностей та принципів плюралізму (Дж. Грей, Н. Розенблюм, М. Уольцер). Вивчено такі виміри громадянського суспільства, як глобальний (Х. Булл, Дж. Кін, Дж. Сміт) та національний (Е. Шилз). На основі аналізу зазначених концепцій можна стверджувати про переважання функціональної складової у визначенні громадянського суспільства західними вченими. Громадянське суспільство виконує не лише функції самозбереження та

формування моральних цінностей, але й впливає на загальні процеси демократизації держави, забезпечуючи підтримку політичного плюралізму, опікуючись публічними благами та національною інтеграцією.

Натомість вітчизняні дослідження проблем громадянського суспільства мають дещо інший контекст, зосередивши наукові розвідки на пошуку оптимальної моделі взаємодії держави та громадянського суспільства (В. Бех, М. Бойчук, М. Калініченко, О. Корнієвський, М. Кармазіна, І. Кресіна, М. Лациба, М. Михальченко, Г. Щедрова та ін.) та аналізі специфіки його інституціоналізації (Г. Зеленько, В. Зимогляд, О. Карчевська, А. Медвідь, Ю. Тишкун). На фоні комплексних досліджень інституціоналізації громадянського суспільства аспекти його самоорганізації й досі не набули чіткого теоретичного обґрунтування.

На відміну від західних досліджень українська політична наука більш зосереджена на прикладних дослідженнях. Це зумовлено тим, що вітчизняна теорія громадянського суспільства формувалася одночасно із самим громадянським суспільством в країні.

Вагомим здобутком в еволюції змісту концепту «громадянське суспільство» є тенденція до утвердження його у якості впливового інституту в державі. Якщо на початку зародження теорії громадянське суспільство не сприймалося як самостійна і самодостатня структура, то у процесі політичної модернізації та з розвитком громадянської самоорганізації воно посіло умовно друге місце за ступенем впливу на суспільно-політичне життя після інституту держави.

У підрозділі 1.2. «Сучасні підходи до вивчення процесів демократизації та політичної модернізації» здійснено розгляд теоретичних концепцій політичної модернізації, демократизації та розглянуто роль громадянського суспільства в цих процесах (Г. Алмонд, С. Гантінгтон, Д. Ептер, Ш. Ейзентштадт, Л. Пай, Н. Смелзер та ін.). Проведене дослідження дозволяє констатувати, що неодмінною умовою і найважливішим елементом модернізації політичної системи суспільства є не тільки процес створення сучасних політичних інститутів, але і складний процес формування нової політичної культури, розвиток громадянського суспільства, посилення впливу акторів громадянського суспільства на політичне життя країни. При цьому визначною тенденцією для постсоціалістичних країн є загроза відставання процесу інституціоналізації від темпів зростання мобілізації і участі, що є основною причиною політичних криз і нестабільності в перехідних суспільствах (С. Гантінгтон).

Успішність завершення політичної модернізації пов'язуються із залученням (мобілізацією) населення до інститутів представницької демократії (К. Дойч, М. Крозьє), активізацією і розвитком демократичних інститутів, техногенних та інформаційних факторів, зростанням ролі малих груп (Ш. Ейзентштадт, В. Гелстон), зі створенням умов для вільної конкуренції політичних еліт (Р. Даль, Г. Алмонд, Л. Пай). Вимірювання ступеня модернізованості політичної системи відбувається за допомогою такої системи параметрів: диференціація політичних ролей, спеціалізація політичних інститутів, секуляризованість культури (Г. Алмонд і Д. Пауелл).

Визначено наявність «дуалістичного» відображення властивостей громадянського суспільства і процесів демократизації. Прихильники першого

підходу доводять, що саме процес демократизації створює і є необхідною передумовою становлення повноцінного та дієздатного громадянського суспільства (А. Ослунд, Ф. Шміттер, Т. Карл). Представники іншого наукового напрямку вважають, що цінність громадянського суспільства, його формування шляхом забезпечення взаємодії держави з незалежними громадськими групами та об'єднаннями, розвиток демократичних процедур та інститутів, реалізація потенціалу громадянського суспільства, в свою чергу, є необхідними передумовами процесу демократизації (Г. Алмонд, С. Верба, Х. Лінц, А. Степан, Л. Даймонд).

Поряд із цим аналіз становлення громадянського суспільства у контексті процесів демократизації дозволяє стверджувати, що вимоги інститутів громадянського суспільства можуть бути незбалансованими та обтяжливими для держави, а більш сильні інститути можуть поглинати найменш функціонально та організаційно слабкі структури (О. Скрипнюк, Г. Зеленько, О. Новакова). У той же час акцентування уваги на позитивному впливі самоорганізаційних можливостей громадянського суспільства на розвиток та зміцнення демократії є більш продуктивним та обґрунтованим.

У розділі 2 **«Методологічні аспекти вивчення процесів самоорганізації громадянського суспільства»** визначено методологію та понятійно-категоріальний апарат дослідження.

У підрозділі 2.1. *«Методологія дослідження самоорганізації громадянського суспільства»* сформульовано комплексну сучасну методологію політологічного дослідження, в основу якої покладено використання інституціонального, компаративістського, біхевіористського, соціологічного тощо методів при домінуванні синергетичного підходу. Його застосування, на нашу думку, є найбільш ефективним при вивченні процесу самоорганізації громадянського суспільства, який визначено предметом дисертаційного дослідження. Сучасний етап модернізаційних перетворень у країні характеризується рядом кризових процесів, явищ революційного порядку, кожен з яких може виступати точкою біфуркації. Саме тому спрямованість майбутнього розвитку визначається поведінкою основних акторів політичного процесу, серед яких важливу роль відіграє громадянське суспільство. На нашу думку, від здатності останнього до самоорганізації, підвищення свого самоорганізаційного потенціалу, залежить рівень контролюючої спроможності відносно політичних рішень та дій політичної еліти, яка сьогодні залишається провідним агентом модернізаційних перетворень та визначає їхній вектор.

Виявлення загальних рис та різниці в розвитку політичних інститутів та процесів у конкретний період часу через синхронне порівняння посприяло аналізу досвіду європейських держав щодо побудови ефективної системи взаємодії між інститутами громадянського суспільства та державою (відповідно до типології Б. Пітерса). Застосування інституціонального методу дозволило з'ясувати, яке місце займають громадські організації в системі державної влади, яким чином процес становлення та розвитку даного інституту в Україні закріпився на конституційно-правовому рівні і відповідає вимогам демократичної модернізації країни. Застосування культурологічного підходу дало можливість виявити залежність процесу формування інститутів громадянського суспільства від рівня розвитку

політичної культури. За допомогою історичного методу досліджено витoki формування теорії громадянського суспільства, його зародження та розвитку у процесі модернізації політичної системи України. Спираючись на соціологічний метод проаналізовано вплив інститутів громадянського суспільства на процес модернізації політичної системи.

Комунікативний простір Інтернету, використання якого є загальновизнаним трендом як з боку політичних інститутів, так і ОГС, аналізувався з використанням соціально-інформаціологічного та соціокомунікативного підходів, поєднання яких дало можливість простежити процес обміну інформацією. Метод дискурс-аналізу допоміг вивчити інформацію сайтів організацій громадянського суспільства, центральних та місцевих органів влади, їхніх аккаунтів у соцмережах. У цілому аналіз політичної інтернет-участі здійснено на основі запропонованих А. Чадвіком і К. Меєм моделей: управлінської, консультативної та партисипаторної.

У дисертації також застосовувались загальнонаукові (діалектичний, аналізу та синтезу, індукції та дедукції тощо) та емпіричні (аналіз документів, експертні оцінки державних та незалежних наукових установ, рейтинги від міжнародних правозахисних організацій, вторинний соціологічний аналіз) методи наукового дослідження.

Підрозділ 2.2. *«Понятійно-категоріальний апарат дослідження»* визначає понятійно-категоріальну групу наукового пошуку, до якої включено: громадянське суспільство, організації громадянського суспільства, неурядові організації, інститути громадянського суспільства, політичну систему, середній клас як соціально-економічну основу громадянського суспільства, процеси політичної модернізації, демократичної трансформації, демократизації, євроінтеграції, політичну консолідацію. Okремо виділено поняття волонтерської діяльності та волонтерства як детермінант розвитку громадянського суспільства.

Враховуючи недостатній рівень дослідження феномену самоорганізації громадянського суспільства, який є потужним чинником демократичної модернізації, запропоновано визначати його як динамічну властивість громадянського суспільства, що проявляється у вигляді взаємодії громадян та їхніх об'єднань у процесі реалізації спільних (громадянських) ініціатив.

У свою чергу, запропоновано авторське визначення поняття «громадянська ініціатива» як вияв здатності громадян за допомогою колективного характеру дій та на принципах самоорганізації самостійно вирішувати актуальні питання функціонування суспільних відносин, впливаючи на формування системи цінностей у контексті розвитку європейської цивілізації і відтворенні досвіду консенсусного прийняття рішень.

У контексті вивчення політико-культурних чинників розвитку громадянського суспільства використано такі поняття, як політична культура, політична активність, соціальне партнерство та соціальний діалог, громадська думка, політичний перформанс, громадянська та національна ідентифікація. При дослідженні сучасних інформаційних технологій автор апелював до понять політичної інтернет-участі та її форм (астротурфінг, грассрутінг, слактивізм, політичний блогінг, блог, блогер, онлайн-петиція, соціальна мережа).

Розділ 3 «Детермінанти розвитку громадянського суспільства в Україні» присвячено дослідженню чинників становлення громадянського суспільства в Україні.

У підрозділі 3.1. «Аналіз європейського досвіду ефективної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства» здійснено аналіз нормативно-правових засад, схем фінансування організацій громадянського суспільства, статистичних показників, рівня залученості громадян та впливу інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток громадянського суспільства європейських країн.

Стан розвитку громадянського суспільства в Європі окреслено через ряд тенденцій. По-перше, громадянське суспільство вважається рівноправним партнером у вирішенні політико-правових, соціально-економічних й гуманітарних питань. Процес зміцнення демократичності інституційного клімату зберігається майже у всіх державах-членах ЄС з Центральної і Південно-Східної Європи. Це забезпечується завдяки підвищенню рівня обізнаності суспільства та розвитку його потенціалу, формуванню правового середовища для ефективної участі громадянського суспільства, пошуку та виробленню нових форм взаємодії державних структур та інститутів громадянського, зокрема, через інституціоналізацію консультацій, діалог та співпрацю між громадянським суспільством і владою, формування культури участі через підвищення інформованості громадян та нарощування потенціалу громадянського суспільства. Однак, для країн нової демократії чи для країн, що заходяться у перехідному стані характерна проблема звуженням можливостей активної громадської участі, що викликане необхідністю подолання таких викликів, як тероризм, екстремізм, маргіналізація нових груп, ісламофобія.

По-друге, хоча сектор громадянського суспільства і демонструє зростаючу силу і зрілість у багатьох країнах Європи, все ж простежується тенденція до нестійкості та нестабільності. Від'ємна динаміка розвитку громадянського суспільства в країнах Східної Європи пов'язана зі складністю стартових умов, наявністю радянського минулого і пов'язаного з цим відношення громадян до своєї ролі у суспільстві. Серед проблемних засад функціонування громадянського суспільства країн Європи на сучасному етапі необхідно виділити такі:

- фрагментованість громадянського суспільства (Литва, Латвія);
- нормативно-правова обмеженість діяльності громадських організацій та розвитку волонтерства (Албанія, Болгарія, Угорщина);
- недостатній рівень фінансової самостійності та стійкості громадських організацій (Вірменія, Естонія, Литва) або відсутність фінансування більшості організацій неприбуткового сектору (Косово, Румунія);
- непрозорість та посилення залежності від державного фінансування (Боснія та Герцеговина, Угорщина), подекуди з елементами корупції (Албанія, Румунія);
- низький рівень членства в профспілках (Албанія, Польща, Сербія), громадських організаціях (Грузія), обмежений характер їхнього впливу (Молдова, Румунія);
- посилення протестної складової політичної участі, антиурядових протестів (Вірменія, Боснія і Герцеговина, Македонія, Угорщина, Румунія);

- слабкість зв'язків з громадськістю, низький рівень суспільного сприйняття (Албанія, Вірменія) та участі громадськості (Литва);
- відсутність досвіду й адміністративного потенціалу громадських організацій, їхній обмежений вплив на вироблення державної політики (Латвія, Молдова, Чорногорія).

У той же час сучасні статистичні показники дозволяють стверджувати про стабільні темпи та результативність інституційного розвитку громадянського суспільства європейських країн.

Дослідження нормативної бази функціонування громадянського суспільства сучасної України у підрозділі 3.2. *«Інституціонально-правові умови формування громадянського суспільства»* констатує наявність інституціональних умов для його ефективного розвитку. Водночас механічна імплементація всіх норм, процедурних вимог є недостатньою передумовою ефективної діяльності організацій громадянського суспільства. Втілення більшості законодавчих актів потребує узгодження з іншими нормативними документами, подолання змістовних протиріч та збереження довіри до нормативно-правових основ, які закладено у попередній період.

Серед позитивних тенденцій діяльності організацій громадянського суспільства на сучасному етапі розвитку України необхідно виділити: розширення можливостей участі у розробці або у лобіюванні законопроектів, опосередкований вплив на законотворчий процес через проведення як стихійних акцій, так і посилення системного тиску представниками громадянського суспільства у парламенті на ухвалення актуальних законів, високий рівень надання послуг та адвокації, розширення сфери впливу ОГС за рахунок делегування функції надання послуг з боку влади, зменшення залежності ОГС від єдиного джерела фінансування.

При цьому найслабшими сторонами функціонування організацій громадянського суспільства залишається фіктивний і проектний характер значної кількості громадських організацій, низький рівень їхньої фінансової життєздатності (непрозорий та закритий характер фінансування) та сприйняття громадськістю, низька кваліфікація персоналу у проведенні фандрайзингових кампаній та залученні додаткових фінансових вливань, повільні темпи готовності органів державної влади забезпечити системну та результативну взаємодію із громадянським суспільством.

Стверджується, що подальший процес структуризації громадських організацій зумовлюється ходом реалізації конституційної реформи, домінуючим характером механізму кооптації деяких активістів громадянського суспільства для підвищення відкритості державних структур, участю представників громадянського суспільства у розробці державної політики, переходом громадянина від пасивної позиції споживача до активної.

Констатується, що незважаючи на нестабільність показників, громадянське суспільство залишається найсильнішим елементом демократичного переходу сучасної України та продовжує відігравати вирішальну роль в якості рушійної сили реформ, спрямованих на побудову функціональної демократії і верховенства закону.

«Політико-культурні чинники розбудови структур громадянського суспільства» визначені у підрозділі 3.3. До них віднесено розвиток соціального партнерства та соціального діалогу, підвищення ролі організацій громадянського

суспільства, активізація політичної участі, стабілізація соціальної стратифікації та формування середнього класу, забезпечення політичної конкуренції еліт, розвиток громадської думки, застосування новітньої форми політичної дії – політичного перформансу, посилення соціально-політичної ідентифікації населення, формування демократичної системи цінностей тощо.

На основі зазначених чинників окреслено сильні та слабкі сторони внутрішнього потенціалу українського суспільства. Перевагою є підвищення рівня самоорганізації громадянського суспільства, активізація участі у діяльності неурядових організацій, відносно однорідна громадянська та національна ідентичність українського населення. Слабкими ланками залишаються відсутність сформованої національної ідеї або інших консолідуючих структур, переважання індивідуалістських політичних цінностей та протестної активності, низький рівень довіри до органів влади та інституту виборів.

На основі комплексного аналізу статистичних показників зроблено висновок, що в Україні почався поступовий перехід від підданської до активістської політичної культури, посилений зсувом у бік постматеріальних цінностей. При цьому зауважено, що в Україні новітні постмодерні цінності, у першу чергу, сприйняла молодь, яка надала перевагу не формальній участі у виборах, а більш ефективним формам політичній участі.

Окрім того, виявлено тісний взаємозв'язок політико-культурних чинників зі ступенем самоорганізації громадянського суспільства: з одного боку, специфіка політичної культури впливає на стан самоорганізації, а вона, у свою чергу, виступає каталізатором якісних змін у самій політичній культурі та демократизації суспільства в цілому.

Розділ 4 **«Модерні механізми самоорганізації громадянського суспільства в Україні»** присвячено дослідженню сучасних форм самоорганізації громадян – громадянській ініціативі, волонтерській діяльності, залученню інтернет-технологій.

Реалізація громадянської ініціативи в сучасній Україні, аналіз якої було здійснено в підрозділі 4.1. *«Специфіка реалізації громадянських ініціатив»* характеризується певними особливостями, які подекуди мають суперечливий характер. Події, пов'язані з необхідністю збереження національної безпеки та незалежності, сприяли розвитку громадянських ініціатив, спрямованих на вироблення стратегічного бачення громадянами розвитку країни, подолання проблем реформування в країні. Суттєво підвищилось використання соціальних мереж із залученням різноманітних інтернет-ресурсів для вирішення проблем на місцях за допомогою ініціативи. Констатуємо збільшення громадянських ініціатив як показника посилення самоорганізаційного капіталу громадянського суспільства в сучасній Україні.

Стверджується, що вплив громадянської ініціативи позначився на процесі формування системи цінностей українців у контексті розвитку європейської цивілізації і відтворенні досвіду консенсусного прийняття рішень. Активізація процесів самоорганізації громадян значним чином пришвидшила процес подолання деформацій посткомуністичного розвитку суспільства, сприяючи підвищенню шансів побудови ефективного громадянського суспільства зі свідомим та ініціативним громадянином у центрі.

У той же час констатується незавершеність створення інституціонального клімату для ефективної імплементації ініціатив громадян, несистемний характер фінансового забезпечення у реалізації ініціатив, збереження пасивності та відстороненості частини населення від процесів розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень, контролю за їхнім виконанням.

У підрозділі 4.2. *«Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства»* визначено, що специфіка його становлення в Україні полягає в тому, що до 2013 р. процес інституціоналізації волонтерського руху детермінувався впливом екзогенних чинників: абсолютно усі нормативно-правові акти, що регулювали діяльність волонтерів та їхніх організацій, було прийнято під час відповідних акцій в світі та Європі – Міжнародний день волонтера, Європейський рік волонтерства, Чемпіон Європи з футболу тощо. Також розвиток волонтерських організацій фінансувався та стимулювався за рахунок міжнародних фондів, Фонду Сороса та його організацій зокрема. Ендогенне усвідомлення потенціалу волонтерського руху відбулося під час Євромайдану, Революції Гідності, а ескалація розвитку – у процесі проведення антитерористичної операції на території Луганської та Донецької областей.

Сьогодні процес інституціоналізації волонтерського руху характеризується такими тенденціями: регіональна нерівномірність (підрахунок автора довів, що переважна кількість зареєстрованих організацій діє у центрі та на заході України, а дані соціологічних опитувань водночас доводять, що більшу активність в рамках волонтерської діяльності демонструють мешканці західного регіону та центру. Відзначимо, що ці показники корелюються в цілому з рівнем політичної активності); кількісне та якісне зростання волонтерських організацій; волонтери та їхні організації мають найбільший баланс довіри у сучасному українському суспільстві серед усіх соціально-політичних інститутів (+44,1), що є свідченням їхнього суспільного визнання, а також визнання рівноцінним партнером держави (доказом чого є створення Ради волонтерів при Міністерстві оборони України, призначення волонтерів на державні посади, обрання їх народними депутатами, представлення до державних нагород); протягом 2015 р. констатовано від'ємну динаміку індивідуальної волонтерської роботи на фоні збільшення кількості благодійних пожертв, що є свідченням емоційного вигорання волонтерів. Таким чином, вищеперераховане дозволяє зробити висновок, що волонтерська діяльність є найбільш ефективним проявом реалізації самоорганізації громадянського суспільства.

Підрозділ 4.3. *«Інтернет-технології як засіб самоорганізації громадянського суспільства»* розкриває ступінь проникнення інтернет-технологій (сайтів громадських організацій, аккаунтів у соціальних мережах, електронних петицій, блогів, електронних засобів виміру громадської думки тощо) у діяльність інститутів громадянського суспільства, що призводить до посилення його самоорганізаційного потенціалу. Вони стимулюють відкритість політичної системи (наприклад, через використання краудсорсингу), підвищення її адаптивності, дистрибутивних можливостей (через застосування фандрайзингу та краудфандингу), сприяють налагодженню зворотного зв'язку. Проте тут необхідно відзначити, що наявний в Україні дисбаланс інтерактивності нівелює комунікаційні можливості інтернет-

технологій та призводить до деформації комунікативної підсистеми загалом. Окрім переваг необхідно враховувати певні ризики, які виникають у ході застосування технік маніпулятивного впливу – астротурфінгу, сплогів, кросспостингу тощо. Також наголосимо на недостатньому рівні інформаційної культури як більшості населення, так і представників влади, що породжує у тому числі й явище слактивізму. Але в цілому подібне застосування новітніх інформаційних технологій для підвищення рівня політичної участі дозволяє констатувати, що оголошений Р. Інглхартом перехід до постматеріалістичного суспільства відбувається: політична діяльність населення зміщується з голосування на більш активні, проблемно-орієнтовані форми масової участі.

У процесі аналізу моделей політичної інтернет-участі з'ясовано, що її тип визначає позиція провідних політичних акторів. Реалізовану в Україні модель визначаємо як змішану – управлінську з елементами консультативної, про що свідчать такі риси: владними інституціями Інтернет використовується не з метою залучення громадян до політичного процесу, а як можливість здійснення державних функцій; інформаційний потік є унілінійним (зверху вниз), основною метою комунікації є скорочення бюрократії і витрат, надання інформації громадянам, забезпечення взаємодії бізнесу і ЗМІ; політичний порядок денний та інформаційний потік формується державою, посилення цензури та обмеження свободи слова та свободи в мережі, який фіксується протягом останніх двох років; громадяни частіше виконують роль пасивного споживача, можуть висловлювати свою думку лише з тих питань, які визначені урядом.

У **Висновках** дисертаційної роботи сформульовано основні результати та підсумки, які були отримані в дослідженні:

1. Визначено, що процес категоризації громадянського суспільства почався ще в часи Античності, зазнаючи поступових еволюційних змін відповідно до трансформації суспільно-політичних відносин. У взаємодії із політичною системою громадянське суспільство набуло функціональних трансформацій, ставши своєрідним провідником демократичних принципів – забезпечення та відтворення політичного плюралізму, опікування публічними благами, формування цінностей моралі та демократії (Е. Арато, Дж. Грей, Дж. Коен, Н. Розенблум, М. Уольцер), забезпечення соціального консенсусу (Б. Барбер). Важливою складовою еволюції взаємовідносин політичної системи та громадянського суспільства визначено набуття останнім рис самоорганізації.

2. Розгляд теоретичних концепцій політичної модернізації у роботах Г. Алмонда, С. Гантінгтона, Д. Ептера, Ш. Ейзентштадта, Г. Зеленько, О. Новакової, Л. Пая, Н. Смелзера та ін. дозволяє стверджувати, що умовою і найважливішими елементами модернізації політичної системи суспільства є як процес створення сучасних політичних інститутів, так і складний перебіг формування нової політичної культури, розвиток громадянського суспільства. Стверджується, що розвинене громадянське суспільство не завжди здатне консолідувати демократію, може спричинити дестабілізуючі ефекти через свою незрілість (О. Скрипнюк, Г. Зеленько, О. Новакова). У той же час акцентування уваги на позитивному впливі самоорганізаційних можливостей громадянського суспільства на розвиток та зміцнення демократії є більш продуктивним та обґрунтованим

3. Адаптовано методологію відповідно до об'єкта дисертаційного дослідження: застосовано поліпарадигмальний підхід, до якого залучено компаративний, інституціональний, соціологічний, культурологічний, нормативно-ціннісний, біхевіористський, соціально-інформаціологічний, соціокомунікативний методи тощо при домінуванні принципів синергетики. Обґрунтовано понятійно-категоріальний апарат дослідження, у якому провідну роль відіграють громадянське суспільство, політична система, політична модернізація, самоорганізація, політична культура, організації громадянського суспільства, неурядові організації, політична участь, волонтерські організації, інтернет-технології тощо. Надано авторські визначення «самоорганізації громадянського суспільства» та «громадянській ініціативі».

4. Доведено, що майже у всіх державах-членах ЄС з Центральної і Південно-Східної Європи зберігаються тенденції зміцнення демократичності інституційного клімату, високого рівня залучення громадськими організаціями коштів у країнах стабільної демократії, розвитку волонтерського руху як потужного ресурсного потенціалу громадянського суспільства, ефективного застосування інформаційних технологій для громадянської участі. Існуючі проблеми функціонування сучасного громадянського суспільства в Європі пов'язані як із звуженням простору для активної громадської участі, викликаним необхідністю подолання викликів, у тому числі тероризму, екстремізму, маргіналізації нових груп, ісламофобії, так і наявністю обмежувальних правових умов та вільного доступу до фінансування і незалежної адвокатури, низьким рівнем суспільного сприйняття та участі громадськості, обмеженістю впливу організацій громадянського суспільства на вироблення державної політики.

5. Визначено позитивні аспекти діяльності організацій громадянського суспільства в Україні: розширення можливостей участі у розробці або у лобіюванні законопроектів, опосередкований вплив на законотворчий процес шляхом проведення як стихійних акцій, так і посилення системного тиску представниками громадянського суспільства у парламенті, високий рівень надання послуг та адвокації, розширення сфери впливу ОГС за рахунок делегування функції надання послуг з боку влади, зменшення залежності ОГС від єдиного джерела фінансування. Незважаючи на існуючі проблеми – фіктивний і проектний характер значної кількості громадських організацій, низький рівень їхньої фінансової життєздатності та сприйняття громадськістю, низька кваліфікація персоналу у проведенні фандрайзингових кампаній тощо), констатовано, що громадянське суспільство залишається найсильнішим елементом демократичного переходу сучасної України.

6. Аналіз політико-культурних чинників розбудови громадянського суспільства дав можливість зробити висновок, що в Україні почався поступовий перехід від підданської до активістської політичної культури, посилений зсувом у бік постматеріальних цінностей. Доведено, що політико-культурні чинники тісно пов'язані зі ступенем самоорганізації громадянського суспільства: з одного боку, специфіка політичної культури впливає на стан самоорганізації, а вона, у свою чергу, виступає каталізатором якісних змін у самій політичній культурі та демократизації суспільства в цілому.

7. Проведений політологічний аналіз громадянських ініціатив (реалізація прагнень пересічних громадян України поліпшити благоустрій, суспільно-політичний клімат та якість ціннісних орієнтирів розвитку держави) дозволив констатувати факт їхнього збільшення як показника посилення самоорганізаційного капіталу громадянського суспільства в сучасній Україні; широкий спектр проблематики появи ініціатив з використанням соціальних мереж та залученням різноманітних інтернет-ресурсів; підвищення впливу ініціативи у формуванні системи цінностей українців у контексті розвитку європейської цивілізації і відтворенні досвіду консенсусного прийняття рішень. Водночас, процес формування свідомого та активного громадянина характеризується недосконалістю інституціонального клімату реалізації громадянської ініціативи. Існуюча законодавча база сучасної України лише частково підтримує можливості громадян щодо участі у прийнятті рішень, у визначенні стратегії розвитку громад.

8. Доведено, що ефективним втіленням самоорганізаційного потенціалу громадянського суспільства став розвиток волонтерського руху, процес інституціоналізації якого було зумовлено двома групами чинників – екзогенного та ендогенного характеру. Регіональна нерівномірність, кількісне та якісне зростання волонтерських організацій; суспільне визнання й найбільший баланс довіри у сучасному українському суспільстві та визнання рівноцінним партнером держави – тенденції, які характеризують теперішній стан інституціоналізації волонтерського руху.

9. Визначено, що важливим чинником, що сприяє посиленню самоорганізаційного потенціалу громадянського суспільства, є використання інтернет-технологій (сайтів громадських організацій, аккаунтів у соціальних мережах, електронних петицій, блогів, електронних засобів виміру громадської думки тощо). Спираючись на виділені А. Чадвіком і К. Меєм моделі політичної інтернет-участі, констатуємо змішану модель політичної інтернет-участі в Україні – управлінську з елементами консультативної, тип якої визначається переважно позицією провідних політичних акторів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті, опубліковані у фахових виданнях:

1. Матійчик А. В. Соціальні мережі як засіб самоорганізації громадянського суспільства / А. В. Матійчик // Політологічні записки. — Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – Вип. 2 (12). – С. 70–80.

2. Матійчик А. В. Інституціонально-правові умови формування та розвитку громадянського суспільства в сучасній Україні / А. В. Матійчик // «Гілея»: Збірник наукових праць. – 2016. – Вип. 112. – С. 345-348.

3. Матійчик А. В. Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства / А. В. Матійчик // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані» .– 2016. – Вип. 8 (136). – С. 100-107.

4. Матійчик А. В. Політико-культурні чинники інституціоналізації громадянського суспільства в Україні / А. В. Матійчик // Вісник Прикарпатського

університету. Політологія / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ: ЛІК – 2015.– Вип. 9. – С. 31-38.

5. Матійчик А. В. Громадська ініціатива як чинник самоорганізації громадянського суспільства в сучасній Україні/ А. В. Матійчик // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України.– 2016. – Вип. 3-4 (83-84). – С. 59-71.

Стаття, опублікована у виданні іноземної держави:

6. Матійчик А. В. Громадянська ініціатива: особливості реалізації в сучасній Україні / А. В. Матійчик // Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal. — 2016. — Vol. 03 (11). — Available at: http://sp-sciences.io.ua/s2573973/matiychyk_andriy_2016._citizens_initiative_specificity_of_the_implementation_in_ukraine._social_and_human_sciences._polish-ukrainian_scientific_journal_03_11_

Інші публікації за темою дисертації:

7. Матійчик А. В. Громадянська ініціатива: категоризація поняття / А. В. Матійчик // Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку: збірник наукових праць / Ред. колегія: Г. П. Щедрова. – голова, Г. С. Агафонова, Л. І. Павлова. – Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – С. 71–75.

8. Матійчик А. В. Наукові уявлення про місце громадянського суспільства у функціонуванні політичної системи у працях вітчизняних учених / А. В. Матійчик // Політологічні студії: студентський науковий вісник. – Івано-Франківськ, – 2016.– Вип. 1.– С. 22-27.

9. Матійчик А. В. Проблема побудови фінансової спроможності та стабільності інститутів громадянського суспільства (на прикладі європейських держав) / А. В. Матійчик // Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології, історії та політології: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 18-19 листопада 2016 р.). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 126-130.

10. Матійчик А. В. Електронні петиції як модерний засіб самоорганізації громадянського суспільства / А. В. Матійчик // Політологія, філософія, соціологія, психологія: контури міждисциплінарного перетину: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 11-12 листопада 2016 р.) / за заг. ред. д.пол.н., проф. Д.В. Яковлева. – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2016 . – С. 54-58.

11. Матійчик А. В. Глобальний вимір громадянського суспільства: концептуальний аспект / А. В. Матійчик // Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку : зб. наук. праць. – Сєверодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. – С. 71-74.

АНОТАЦІЯ

Матійчик А. В. Самоорганізація громадянського суспільства як чинник демократичної модернізації політичної системи України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2016.

У дисертації здійснено науково-теоретичне обґрунтування самоорганізації громадянського суспільства як чинника демократичної модернізації політичної системи України. Досліджено еволюцію наукових уявлень щодо ролі громадянського суспільства у функціонуванні політичної системи. Здійснено розгляд теоретичних концепцій політичної модернізації, демократизації та розглянуто роль громадянського суспільства в цих процесах. Адаптовано методологію дослідження до процесу самоорганізації громадянського суспільства в умовах демократичної модернізації політичної системи України. На основі аналізу понятійно-категоріального апарату дослідження запропоновано авторське визначення категорій «самоорганізація громадянського суспільства» та «громадянська ініціатива».

Здійснено аналіз нормативно-правових засад, схем фінансування організацій громадянського суспільства, статистичних показників, рівня залученості громадян та впливу інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток громадянського суспільства європейських країн. Визначені інституціонально-правові умови формування громадянського суспільства в сучасній Україні. Розкрито вплив політико-культурних чинників розбудови структур громадянського суспільства.

Досліджено модерні механізми самоорганізації громадянського суспільства в Україні. Розкрито специфіку громадянської ініціативи. Визначено волонтерську діяльність як детермінанту розвитку громадянського суспільства. Проаналізовано сучасні інформаційні технології як засіб самоорганізації громадянського суспільства.

Ключові слова: громадянське суспільство, політична система, політична модернізація, демократизація, самоорганізація, політична культура, політична активність, громадянська ініціатива, волонтерські організації, інтернет-технології.

АННОТАЦИЯ

Матийчик А. В. Самоорганизация гражданского общества как фактор демократической модернизации политической системы Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Львовский национальный университет имени Ивана Франка, Львов, 2016.

В диссертации осуществлено научно-теоретическое обоснование самоорганизации гражданского общества как фактора демократической модернизации политической системы Украины. Исследована эволюция научных представлений о роли гражданского общества в функционировании политической системы. Рассмотрены теоретические концепции политической модернизации, демократизации и роль гражданского общества в этих процессах. Доказано, что

системообразующие признаки гражданского общества оказывают значительное положительное влияние на демократический процесс.

Методология исследования адаптирована для изучения процесса самоорганизации гражданского общества в условиях демократической модернизации политической системы Украины. На основе анализа понятийно-категориального аппарата исследования предложено авторское определение категорий «самоорганизация гражданского общества» и «гражданская инициатива».

Проведен анализ нормативно-правовых основ, схем финансирования организаций гражданского общества, статистических показателей, уровня вовлеченности граждан и влияния информационно-коммуникационных технологий на развитие гражданского общества европейских стран. Определено сохранение стабильности развития гражданского общества в Европе, несмотря на незначительные сокращения демократического формата отношений государства и гражданского сектора.

Проанализированы институционально-правовые условия формирования гражданского общества в современной Украине. Утверждается, что несмотря на нестабильность показателей, гражданское общество остается сильнейшим элементом демократического перехода современной Украины и продолжает играть решающую роль в качестве движущей силы реформ, направленных на построение функциональной демократии и верховенства закона. Раскрыто влияние политико-культурных факторов на развитие структур гражданского общества.

Исследованы современные механизмы самоорганизации гражданского общества в Украине. Анализ специфики гражданской инициативы позволил констатировать факт увеличения гражданских инициатив как показателя усиления самоорганизационного капитала гражданского общества в современной Украине. Волонтерская деятельность определена как детерминанта развития гражданского общества. Проанализированы современные информационные технологии как средство самоорганизации гражданского общества, определена модель политического интернет-участия в Украине – смешанная (управленческая с элементами консультативной).

Ключевые слова: гражданское общество, политическая система, политическая модернизация, демократизация, политическая культура, политическая активность, самоорганизация, гражданская инициатива, волонтерские организации, интернет-технологии.

SUMMARY

Matiychyk A. V. Self-organization of civil society as a factor in a democratic modernization of the political system of Ukraine. – As a manuscript.

A dissertation for a Candidate's degree of political sciences in a specialty 23.00.02– Political Institutions and Processes. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2016.

The thesis provides scientific theoretical foundation of self-organization of civil society as a factor in a democratic modernization of the political system of Ukraine. The evolution of scientific knowledge about the role of civil society in the functioning of the political system is explored. Methodology research in the process of self-organization of

civil society in a democratic modernization of the political system of Ukraine is adapted. On the basis of analysis of conceptual and categorical apparatus research the authors' definition of categories «self-organization of civil society» and «citizens' initiative» are formulated.

The analysis of the legal and regulatory framework, funding schemes of civil society, statistical indicators of public involvement and information and communication technologies impact on the development of civil society European countries is done. Institutional and legal conditions of civil society in modern Ukraine are determined. The influence of political and cultural factors of civil the society development is discovered.

Modern mechanisms of self-organization of civil society in Ukraine are studied. The specific of citizens' initiative is considered. The volunteering as a determinant of civil society is defined. Modern information technologies as a means of self-organization of civil society are analyzed.

Keywords: civil society, political system, political modernization, democratization, political culture, political activity, self-organization, citizens' initiative, volunteer organizations, internet-technologies.